

وحدت در اندیشه سیاسی اسلام و دیدگاه امام خمینی (ره)!

مفهوم وحدت، گرچه در متون دینی اسلام جایگاه ویژه و بنیادی دارد، اما در گفتمان رایج سیاسی کمتر بدان توجه شده است. مفاهیمی همچون ناسیونالیسم، پان-عربیسم یا پان-ترکیسم که در ادبیات سیاسی جهان اسلام کاربرد یافته‌اند، اغلب حامل نوعی برتری-طلبی قومی یا فرهنگی‌اند و برخلاف آموزه‌های اسلامی، عمق و گستره وحدت-گرایانه‌ای ندارند. در حالی که «وحدت» در اندیشه سیاسی اسلام، مفهومی جامع است که هم در بُعد داخلی و هم خارجی کارکرد دارد، و در هر حوزه، معنا و نمود خاص خود را پیدا می‌کند.

برای نمونه، وقتی از «وحدت امت اسلامی» سخن به میان می‌آید، مراد آن نیست که مرزهای جغرافیایی ملغی شود، بلکه هدف، هماهنگی و هم-افزایی میان مسلمانان پیرامون مصالح مشترک جهان اسلام است. در فضای داخلی نیز وحدت نه به معنای هم-سلیقگی فکری یا هم-گرایی مطلق در اندیشه، بلکه به معنای «وحدت در عمل» در چارچوب منافع ملی، مصالح دینی و احترام به قانون اساسی است؛ مفهومی که در ادبیات امروز از آن با تعبیری همچون «وفاق ملی»، «انسجام اجتماعی» یا «همبستگی داخلی» یاد می‌شود.

از این رو، روشن است که وحدت از منظر اسلامی، نه تنها ابزار بلکه یک هدف راهبردی برای حفظ قدرت، استقلال و تعالی جامعه اسلامی است. این مفهوم از دوران سید جمال‌الدین اسدآبادی تا امام خمینی(ره)، همواره در میان اندیشمندان دینی و مصلحان اسلامی حضوری پررنگ داشته است. امام خمینی(ره) چه پیش و چه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، وحدت را یک اصل راهبردی در گفتمان دینی، سیاسی و تمدنی اسلام دانسته و راهکارهای عملی روشنی برای تحقق آن در عرصه داخلی و جهانی ارائه داده‌اند.

الف) وحدت در نگاه قرآن کریم

در قرآن کریم آیات متعددی بر لزوم اتحاد مسلمانان و پرهیز از تفرقه تأکید دارند؛ آیاتی همچون:

«واعتصموا بحبل الله جميعاً ولا تفرقوا» (آل عمران، 103)،

«تعاونوا على البر والتقوى» (مائده، 2)،

«إنما المؤمنون إخوة» (حجرات، 10)،

«و اصلحوا بين أخويكم» (حجرات، 9)،

و آیاتی دیگر که کلیدواژه‌هایی چون «امه واحده»، «صبغه الله» و «حزب الله» را مطرح می‌کنند، همگی بر انسجام و همکاری جمعی در مسیر ایمان و تقوا تأکید دارند.

در این نگاه، محور وحدت، توحید و ایمان به خداوند یکتاست. قرآن کریم حتی پیامبر اسلام را مأمور می‌سازد تا اهل کتاب را نیز به این محور دعوت کند:

«قل يا أهل الكتاب تعالوا إلى كلمة سواء بيننا و بينكم ألا نعبد إلا الله...» (آل عمران، 64)

بنابراین، توحید و پذیرش رسالت پیامبر اسلام، ارکان وحدت دینی و شرط ورود به دایره امت واحده است. در این راستا، اعتقاد به اولی الامر و پذیرش حکم الهی نیز در آیات دیگر شرط تحقق این وحدت به شمار آمده است.

در سنت و سیره امام علی(ع) نیز نشانه‌هایی روشن از اولویت وحدت اسلامی دیده می‌شود. گرچه ایشان خلافت را حق خود می‌دانستند، اما برای حفظ مصالح مسلمانان و جلوگیری از تفرقه، سکوتی دردناک پیشه کردند. آن‌گونه که فرمودند:

«اگر بیم تفرقه و بازگشت کفر نبود، هرگز با آن‌ها همراهی نمی‌کردم.»

این نوع از وحدت، نه وحدت بر اساس باور مشترک، بلکه نوعی «ائتلاف اخلاقی» و گذشت آگاهانه از حقوق فردی به نفع خیر عمومی است.

(ب) وحدت در اندیشه امام خمینی(ره)

در شرایطی که اختلافات مذهبی میان مذاهب اسلامی به‌ویژه در قرون اخیر به بهانه‌ای برای دشمنان اسلام جهت دامن‌زدن به درگیری‌های داخلی تبدیل شده بود، امام خمینی(ره) دو مسیر برای تحقق وحدت اسلامی را تبیین کردند:

تقریب مذهبی: با مشارکت حوزه‌های علمیه، به‌ویژه علمای شیعه و علمای الازهر، که از طریق گفتمان علمی و اجتهادی به همگرایی مذهبی می‌پرداختند.

وحدت سیاسی: با تأکید بر ترک اختلافات مذهبی و تمرکز بر دشمن مشترک و مصالح امت اسلامی.

ایشان وحدت را «رمز پیروزی انقلاب اسلامی» دانستند و بارها هشدار دادند که اگر این وحدت حفظ نشود، دشمنان همان مشکلات سابق را بازتولید خواهند کرد. در بیاناتی تصریح فرمودند: «اگر ما این وحدت کلمه و قدرت ملت را حفظ کنیم، تا آخر پیروز خواهیم بود؛ اما اگر تفرقه ایجاد شود، خوف آن می‌رود که انقلاب از مسیر خود منحرف گردد».

امام خمینی(ره) وحدت را نه تنها یک ضرورت سیاسی بلکه یک تکلیف شرعی می‌دانستند و ترک آن را در زمره گناهان کبیره برمی‌شمردند. ایشان هشدار می‌دادند که تضعیف وحدت، «جرم بزرگی» است و حتی در شرایطی که دیدگاه‌شان با مسئولان نظام تفاوت داشت، برای حفظ انسجام، از ابراز مخالفت خودداری می‌کردند.

ج) گستره وحدت در نگاه امام

از منظر امام خمینی(ره)، وحدت ابعاد گسترده‌ای دارد:

در داخل کشور: شامل همگرایی نهادهای فرهنگی، سیاسی، دینی و مردمی؛

در سطح جهان اسلام: دعوت به همبستگی میان ملت‌های مسلمان در برابر استعمار، استکبار جهانی و رژیم صهیونیستی؛

در حوزه بین‌المللی: دفاع از مظلومان عالم، از فلسطین تا آفریقا، از بوسنی تا کشمیر.

ایشان با نگاهی راهبردی به آینده اسلام، وحدت را نه صرفاً برای شرایط خاص، بلکه ضرورتی همیشگی برای اقتدار جهان اسلام و تحقق تمدن نوین اسلامی می‌دانستند.

نتیجه‌گیری:

امام خمینی(ره) با نگاهی جامع، وحدت را هم یک «فرمان الهی» و هم یک «راهبرد سیاسی» می‌دانستند. بر این اساس، وحدت نه صرفاً یک شعار، بلکه یک اصل بنیادین در منظومه فکری ایشان است که بر پایه آموزه‌های قرآنی، سنت پیامبر و سیره اهل بیت(ع) شکل گرفته است. در شرایط امروز نیز، بازگشت به این آموزه‌ها می‌تواند راه‌گشای بسیاری از چالش‌های امت اسلامی باشد.

منابع:

قرآن کریم، آیات مختلف

نهج البلاغه، خطبه شفشقیه و خطبه‌های دیگر

صحیفه امام خمینی (ره)، ج 3، ص 312؛ ج 5، ص 96؛ ج 8، ص 45؛ ج 10، ص 17

مجموعه بیانات امام خمینی درباره وحدت اسلامی و تقریب مذاهب